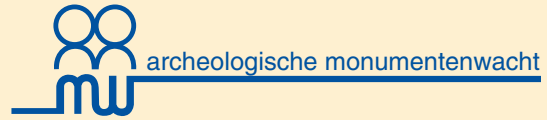

Monumentenwacht
Noord-Brabant

Informatieblad archeologisch landschapsbeheer

LANDWEREN OF LANDGRAVEN

Wat zijn landweren?

Landweren zijn vaak kilometers lange verdedigingswerken, die werden aangelegd in de veertiende en vijftiende eeuw. Ze bestaan uit een enkele of dubbele aarden wal, met aan weerszijden droge grachten of greppels. Onderzoek in de Limburgse gemeente Landgraaf (let op de naam!) heeft uitgewezen dat de landweer hier bestond uit een greppel van zo'n anderhalve meter diep, met aan weerszijden een wal van circa twee meter hoog. Oorspronkelijk omgaf een landweer een aanzienlijk gebied waarbinnen de bevolking zich met have en goed kon terugtrekken in tijden van gevaar en onrust.

De wallen van landweren waren beplant met dicht struikgewas, vooral met stekelige soorten zoals meidoorn, sleedoorn, hondsroos en egelantier. Hierdoor werd een vrijwel onneembare hindernis verkregen. Sommige landweren werden nog begeleid door rijen van kleine kuilen, die dienden als struikgaten tegen vijandelijke ruiters. Het aantal doorgangen in de landweer was beperkt. Ze werden waarschijnlijk afgesloten met slagbomen en zo nodig bewaakt. Ook in vredetijd vervulden landweren een nuttige functie. Ze dienden om territoria af te bakenen en om vee te keren. Zo werd het vee binnen en het wild buiten gehouden.

In het verleden zijn grote delen van landweren geëgaliseerd en ten offer gevallen aan landbouw en bebouwing. De nog bestaande (delen van) landweren bevinden zich hoofdzakelijk in bossen en een enkele keer op open terrein. Ze komen voor in de provincies Noord-Brabant, Limburg, Gelderland en Overijssel.

Waarom houden we landweren in stand?

Landweren geven een historische dimensie aan het landschap. Ze maken het verleden zichtbaar en tastbaar. In combinatie met goede voorlichting kunnen deze cultuurhistorische objecten rekenen op veel maatschappelijke waardering.

Het beheer van landweren is in de eerste plaats gericht op een duurzaam behoud van de wetenschappelijke informatie en de archeologische waarde. Vorm en uiterlijke kenmerken worden zo veel mogelijk behouden. De belevingswaarde van het landschap wordt hiermee vergroot, vooral als een landweer wordt ontsloten voor het publiek.

Wat houdt het beheer in?

De beheerwijze van landweren is afhankelijk van het grondgebruik ter plaatse. Ook moet rekening worden gehouden met de eventuele aanwezigheid van een prikkelvegetatie op de wal. Daarom wordt voor het beheer onderscheid gemaakt in: landweren in bos; landweren op heide of anderszins open terrein; en landweren (in bos of op heide) met prikkelvegetatie.

Landweren in bos

Beheer en onderhoud van een landweer in het bos moeten erop gericht zijn het aardwerk zichtbaar te maken of te houden en verstoringen tegen te gaan. Dit wordt bereikt door bomen en struiken uit de greppel(s) te verwijderen en ook een teveel aan bomen op de wal(len) weg te nemen. Op min of meer regelmatige afstanden kan een zogeheten overstaander worden gehandhaafd. Het onderhoud, zoals lijsterbes, berk, vuilboom en vogelkers, kunnen worden beheerd als hakhout. Dit betekent periodiek terugzetten, zodat op de wal(len) een blijvend lage bosvegetatie ontstaat. Stobben van afgezaagde bomen moeten altijd blijven staan; dit om schade aan het bodemarchief te voorkomen.

Het verwijderen van een teveel aan bomen kan binnen het normale bosbeheer worden uitgevoerd in het kader van dunningsen. Het werk wordt dan over een aantal jaren gespreid. De verwijdering kan ook als eenmalige operatie worden uitgevoerd.

Landweren op heide of anderszins open terrein

Op de heide of anderszins open terrein zijn beheer en onderhoud van landweren vrij eenvoudig. Het komt vooral aan op het periodiek verwijderen van houtige opslag. De beste methode hiervoor is het met de hand uittrekken van de opslag. Lukt dit niet direct, dan kunnen de jonge bomen eerst aan een zijde met de schop worden losgestoken. De losgestoken plag moet vastgetrapt worden. Wanneer voor heidebeheer geplagd moet worden, dan mag dat alleen buiten de landweer en de begeleidende greppels gebeuren. Op de landweer zelf wordt volstaan met maaien en afvoeren van het losse materiaal.

Landweren met prikkelvegetatie

Als de landweer is voorzien van een prikkelvegetatie, moet worden voorkomen dat een of enkele soorten, zoals de bosbraam, gaan overheersen. Vooral in de eerste jaren is regelma-

tig snoeien de beste manier om een dichte, bossige haag te verkrijgen. Vervang uitvallers zo snel mogelijk. Kleine bomen, zoals de mispel en de wilde appel, kan men naar keuze laten uitgroeien of knotten. In het laatste geval wordt het haagkarakter benadrukt.

Waar moet u op letten?

Voor het reguliere onderhoud zoals het verwijderen van opslag, het maaien en het herstellen van kleine dierlijke ingravingen is geen vergunning in het kader van de Monumentenwet nodig. Voor het herstel van grote aantastingen zoals kuilen is wel een dergelijke vergunning vereist. Deze moet worden aangevraagd bij de gemeente waarin het monument ligt. Ook voor

het kappen van bomen moet bij de gemeente een kapvergunning worden aangevraagd. Doe dit tijdig, maar overleg altijd eerst met de eigenaar of beheerder.

Verder is het belangrijk na te gaan of ter plaatse be-

schermde dieren of planten voorkomen. Neem hiervoor contact op met de beheerder of informeer bij de plaatselijke IVN-afdeling.

Wanneer beschermde soorten aanwezig zijn, kan het nodig zijn (het tijdstip van) de werkzaamheden aan te passen. Houd ook rekening met het broedseizoen van vogels.

Het komt voor dat de kruin van een landweer dienst doet als wandelpad, ruitpad of parcours voor crossfietzers. Een dergelijk gebruik is ongewenst, omdat erosie dan vrij spel heeft. Aanplant van een prikkelvegetatie kan in zo'n geval uitkomst bieden. Het is dan natuurlijk wel gewenst een alternatieve route aan te bieden. Houd deze echter op gepaste afstand van het monument.

Tot slot is aan te bevelen het periodieke onderhoud van een landweer in een beheerplan op te nemen.

Advies nodig?

Wilt u advies over het beheer van landweren? Of hebt u vragen naar aanleiding van ernstige aantastingen? Neem dan contact op met de Archeologische Monumentenwacht Nederland: telefoon 033 - 465 05 74; e-mail info@archeomw.nl

Literatuur

E.J. van Ginkel en B.J. Groenewoudt, 1990: Archeologische landschapselementen. Bescherming, Beheer, Restauratie, Utrecht (uitgave Stichting Landelijk Overleg Natuur- en Landschapsbeheer). Michiel Hegener, 1995: Archeologie van het landschap. Langs de aarden monumenten van Nederland, Amsterdam (uitgeverij Contact), p. 83-87.